

Особливості розвитку інноваційної політики Європейського Союзу: виклики для України

Інновації в глобалізованому світі відіграють ключову роль, і, щоб побудувати інноваційну економіку, Україна повинна розвивати інноваційну політику під впливом високої конкуренції, що посилюється в умовах реалізації інтеграційних процесів. Яскравим прикладом зазначеного є накопичений досвід і ЄС, де подолання розпорошення науково-технологічного потенціалу європейських країн і перехід співробітництва в цій галузі на якісно новий рівень стало важливим завданням інтеграційних процесів. Прагнення більш активного міжнародного наукового та технологічного співробітництва України вимагає розробки адекватної державної інноваційної політики, яка б враховувала досвід та і успішні практики країн Європейського Союзу. Стає очевидним, що економіка України в умовах євроінтеграції не зможе конкурувати в цьому новому навколишньому середовищі, якщо не стане інноваційною й якомога ефективніше відповідатиме на нові виклики.

...За роки свого існування держави – члени ЄС досягли високого ступеня інтегрованості національних господарств. Частка міжнародної торгівлі в сукупному ВВП Євросоюзу помітно збільшилася. Економіки країн – членів ЄС взаємозалежні. Наприклад, близько 70 % компонентів автомобілів для кожного авто, яке виробляють в ЄС, надходить з іншої країни-члена. Загалом, з 1000 євро економічного зростання в одній країні-члені ЄС 200 євро йде до іншої через внутрішню торгівлю в ЄС.

Ретроспектива показує, що поштовхом до інноваційного розвитку ЄС було відставання Західної Європи від двох технологічних центрів – США і Японії, що могло призвести до втрати ключових позицій у світовій економіці й загостренню проблем науково-технологічного розвитку. Необхідно зауважити, що зазначене протистояння не усунуто й до цього часу. Початком спільної політики в галузі науки й технологій вважається 14 січня 1974 р., коли Рада міністрів ЄС ухвалила рішення щодо координації окремих національних науково-дослідних політик і про визначення заходів у галузі науки й технологій.

Однак процес європейської науково-технологічної інтеграції розпочав активно розвиватися тільки з початку 80-х років ХХ ст. Вирішальний вплив на концептуальне й правове формування науково-технологічної політики ЄС здійснив меморандум Комісії ЄС «До технологічного співтовариства» і представлений до Ради міністрів документ «Здійснення меморандуму Комісії про європейське технологічне співтовариство» від 1985 р., а також прийнятий в 1986 р. Єдиний європейський акт, що остаточно усунув

недоліки у правовому обґрунтуванні науково-технологічної політики. Відповідно до ст. 24 цього акта Договір про ЄС був доповнений розділом «Наукові Дослідження й технологічний розвиток», в 11 статтях якого були визначені цілі, основні напрями, форми й методи, а також порядок фінансування.

У 1990-ті роки відзначені значні успіхи в багатьох галузях й здійснено черговий прорив у процесі інтеграційної розбудови: держави-учасники Європейського співтовариства прийняли нову стратегію європейської інтеграції, відображену в Договорі про Європейський Союз, підписаному в Маастріхті (1992 р.) і доповненому в Амстердамському (1997 р.) і Ніцському (2000 р.) Договорах, а також у ряді документів Європейського Союзу, що визначили принципи й умови подальшого його розширення. Завдяки цьому європейська інтеграція набула якісно нового виміру й вийшла на новий рівень. Разом з тим у 1990-ті роки виявилось відставання темпів економічного зростання ЄС від США. Ще тривожнішим було те, що Західна Європа відстала від США в розвитку більшості галузей високих технологій та структурної перебудови економіки. Значна частина цих проблем пов'язана з недостатньо швидким технологічним розвитком ЄС, з недоінвестуванням у цю сферу й з відставанням Європи в інноваційній динаміці від деяких інших країн.

Для подолання зазначених проблем Євросоюз узяв курс на створення конкурентоспроможної інноваційної економіки на саміті ЄС, що відбувся в 2000 р. у Лісабоні й де була оголошена мета розбудови найбільш конкурентоспроможної й динамічної економіки, заснованої на знаннях. Пріоритетними напрямками діяльності ЄС стали три галузі: науково-технологічна, інноваційна та освітня. Підсумком цього саміту стало визначення пріоритетів у розвитку інновацій: поліпшення інноваційного середовища шляхом посилення інноваційних складових усіх напрямів національних політик та їхньої інтеграції; стимулювання ринкового попиту на інновації й використання концепції «лідуючих» ринків, що передбачають підтримку ринків, найбільш сприйнятливих до нововведень; стимулювання інновацій у держсекторі, подолання бюрократичного консерватизму державною адміністрацією; посилення регіональної інноваційної політики.

Після десятилітнього періоду, протягом якого основні зусилля були зосереджені на реалізації Лісабонського договору, рамкових програм НДДКР, довгострокової програми сприяння МСП, рамкової програми стимулювання конкурентоспроможності й інновацій (СІР), програми використання структурних та інтеграційних фондів і ряду інших ініціатив,

керівники установ ЄС зрозуміли, що поставлені в 2000 р. високі цілі досягти не вдалося. Експертами припускається, що причиною такого небажаного результату стала сукупність декількох факторів: повноваження в галузі інноваційної політики нераціонально розподілені між Брюсселем і столицями країн ЄС; регіональна політика, фінансована з бюджету ЄС, не повною мірою враховує завдання інноваційного розвитку; на мікрорівні ключові повноваження в сфері інноваційної політики розподіляються між декількома генеральними директоратами й відділами. Програми фінансування інновацій настільки різноманітні й численні, що зацікавленим компаніям непросто розібратися, до якого структурного підрозділу варто звертатися й з якої частини бюджету запитувати фінансову допомогу.

У березні 2010 р. було схвалено нову європейську стратегію економічного розвитку на найближчі 10 років – «Європа 2020: стратегія розумного, стійкого й всеосяжного зростання», яка передбачає досягнення високих темпів інтелектуального, стійкого та всебічного зростання економіки, що повинно забезпечити Європі провідне становище в конкурентній боротьбі на міжнародному ринку. Крім того, нова стратегія розвитку ЄС до 2020 р. містить цільову ініціативу («Інноваційний союз»), доповнену іншими пов'язаними з інноваційним розвитком ініціативами, такими як Digital Agenda (завдання розвитку цифрових технологій), An Industrial Policy for the Globalization Era (промислова політика в епоху глобалізації) і An Agenda for New Skills and Jobs (завдання формування нових навичок і створення нових професій). Оновлена програма розвитку підприємництва й інновацій (EIP), що замінила програму стимулювання конкурентоспроможності й інновацій (CIP), стане ще одним об'єднувальним механізмом, спрямованим на підтримку підприємництва й інновацій у Європі, зокрема, вона приділяє основну увагу формуванню кластерів, розвитку нових галузей, організації держзакупівель, а також багатьом іншим питанням.

Одним із ключових механізмів реалізації інноваційної політики ЄС справедливо вважаються рамкові програми, до сфери яких входять цілеспрямовані фундаментальні дослідження й доконкурентні технологічні розробки (pre-competitive research). Тобто, сфера дії рамкових програм лежить між фундаментальною наукою й комерційними розробками, що являють собою сполучну ланку в ланцюгу НДДКР. Так, у першій програмі головною була ідея про технологічне відставання Європи. Утім, уже в ній відзначалася необхідність посилення координації зусиль між окремими державами. Найбільшу зацікавленість з точки зору розвитку інтеграційних інноваційних процесів викликають рамкові програми, починаючи з П'ятої

програми (1998–2002 рр.), що мала виражений акцент на підвищення інноваційності європейської економіки й деяких соціальних проблемах. Шоста рамкова програма (2002–2006 рр.) проголошувала своїм основним пріоритетом реалізацію Європейської науково-дослідної зони, метою якої було створення найбільш динамічної й конкурентоспроможної інтелектуальної економіки в Європі. Зокрема, у програмі було виділено сім пріоритетів: створення інформаційного суспільства; нанотехнології й нанонауки, багатофункціональні матеріали, нові устрої та виробничі процеси; якість і безпека продуктів харчування; захист навколишнього середовища й створення екосистем; населення великих міст і проблеми управління в суспільстві, заснованому на знаннях. У розвиток цієї програми була проведена програма створення єдиного Європейського дослідницького простору ERA: створення наукового простору без національних кордонів, що дасть можливість усунути відмінності в рівнях наукового й інноваційного розвитку країн-учасниць, підняти конкурентоспроможність ЄС, збільшити число нових робочих місць; підвищення ефективності використання фінансових ресурсів для залучення інвестицій в інноваційну сферу; розширення мобільності науково-технічних кадрів, особливо молодих учених і жінок, більш активне залучення фахівців із третіх країн.

У 2007 р. ЄС прийняв Сьому рамкову програму щодо науково-дослідного, технологічного розвитку й демонстраційної діяльності (2007–2013 рр.), що була наступним кроком на шляху створення єдиного європейського наукового простору (ЄНП). Її принциповими відмінностями є такі: ретельна підготовка й тривалі консультації з громадськістю. Особливо серйозним був діалог з підприємцями. У ньому брали участь підприємці різного рівня, включаючи як мікропідприємства (зайнятість до дев'яти осіб за Євростатом), так і ТНК. Особливе місце займали онлайн-консультації: фінансування Сьомої програми було набагато вагомішим (54,582 млрд євро), ніж попередніх програм.

«Горизонт 2020» – науково-дослідна інноваційна програма ЄС, розрахована на 2014–2020 рр. Її бюджет становить 80 млрд євро, що робить її найбільшою програмою підтримки науки й інновацій за всю історію Євросоюзу. Ядро «Горизонту 2020» становлять три основні пріоритети, а саме: 1) генерування передових знань для зміцнення позицій Євросоюзу серед провідних наукових держав світу (*Excellent science*); 2) досягнення індустріального лідерства й підтримка бізнесу, включаючи малі й середні підприємства й інновації (*Industrial leadership*); 3) вирішення соціальних проблем (*Societal challenges*) у відповідь на виклики сучасності, визначені в стратегії «Європа 2020», за допомогою виконання всіх стадій інноваційного

ланцюжка від одержання результатів досліджень до їхньої комерціалізації й виведення на ринок. При цьому беруться до уваги не тільки технологічні, а й соціальні інновації. Ще одним, четвертим компонентом є програма неядерних досліджень Об'єднаного науково-дослідного центру (*Joint Research Centre*)...*(Федулова Л., Андрощук Г. Особливості розвитку інноваційної політики Європейського Союзу: виклики для України // Проблеми науки. – 2014. – № 7–8. – С. 40–43).*